

Uluslararası
Uygur Araştırmaları Dergisi
2016/7

“ON İKİ MAKAM” METİNLERİNDEKİ HALK TÜRKÜLERİ VE HALK DESTANLARINDA İFADE EDİLEN TOPLUMSAL FİKİRLER*

“The Music of The Twelve,” Social Ideas in Texts, Which is Expressed in Folk Songs and Folk Epics

Tursuncan SAVUT UDMUŞ**

Aktaran: Aygüzel ABDUSELAM***

Büyük hacimli, sistemli ve kalıplaşmış bir müzik zenginliği olan “On İki Makam”, Uygur halkının ülkemizin kültürel hazinesine kattığı önemli bir unsurdur. “On iki makam” asırlardan beri halkımızın ruh dünyasına, toplumsal yaşamına, psikolojisine sinerek toplumsal hayata renk katan, benlik duygusu uyandıran ve halkın estetik zevkini kandıran kudretli, manevi bir azık olmuştur ve olmaya devam edecektir.

Uygur halkı, atalarının müzik ve dans miraslarına varis olmakla birlikte; yakın tarihi dönemlerde bu tarihi miras daha da zenginleşmiştir. Uygurlarda eskiden beri müzik, dans, şarkı, tiyatro ve geleneksel toplumsal etkinlikler bulunmaktadır. Bu sebeple Uygur şarkılarını, müziğini ve danslarını inceleyip anlamadan Uygur halkının hayatını, felsefesini, ahlakını, geleneksel alışkanlıklarını, toplumsal şuurunu ve duygularını anlamak mümkün değildir.

Uygur “On İki Makamı”, Uygur halkının ve atalarının geçmişten günümüze kadar gün geçtikçe daha da sağlamlaşan tefekkür kristali, estetik duygusunun müzikli çeşmesi, Uygur etnografik medeniyetinin gül bahçesi ve önemli unsuru, Uygur halkının kendine özgü milli karakteri ve etnolojik yaşam kültürünün destanı ve folkloru olmakla birlikte; Uygur halkının manevi dünyası ve iktidarını yansıtan rengârenk bir resim sergisi ve büyük hacimli bir sanat sözlüğü mahiyetindedir.

Uygur klasik “On iki makamı” Uygur folklorunun kaynağı ve hayat verici verimli toprağında keşfedilen müzik birikimlerinin son klasik şeklidir. Uygur halkının geleneksel müzik medeniyetindeki değerli sanat cevheridir. Uygur “On iki makamı”, dünya müzik medeniyetinde de çok önemli yere sahip olmakla birlikte; şekli, ezgisi ve zenginliği yönüyle İslamiyet’ten önce ve sonraki halk ve saray müziklerinden farklı bir yere sahiptir.

Uygur halkının klasik müziği “On İki makam”, Uygur halkının münevver ananevi müzik şekillerinin üst düzeydeki gelişiminin sonucu, 12 parça büyük hacimli ve müzikli bir eser olarak Uygur müziği temelinde meydana gelmiştir. On iki makamdaki 360 nağme ve bu nağmelerin müzik, ritim ve ahenk özellikleri, bu makamların köklü tarihi geçmişini ve estetik değerini ortaya koymaktadır. On İki Makam, Uygur müzik tarihindeki en büyük hacme sahip müzik olarak binlerce senedir halk türküleri, elnağmeler, meşrepler,

* “On İki Mukam Tekstiridiki Xelq Qoşaqli ve Xalq Dastanlirida İpadelenğen İçtimaiy Pikirler” adlı bu makale, Şincañ Seneti’nin 2008 yılı 4. sayısında yayımlanmıştır.

** Prof. Dr., Şincañ Üniversitesi, Ürümçi-ÇİN, E-posta:udmish@163.com

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara-TÜRKİYE, E-posta: ayguzel1992@gmail.com.

senemler ve destanlar içerisinde sistematik bir hal almış ve gelişmiştir. Halk; makamların koruyucusu, icracısı ve nesilden nesle aktarıcısıdır.

“On İki Makam” yok olma tehlikesiyle karşılaşsa da, kendi annesinin kucağında elnağmeçiler ve halk meşreplerinin tarihi süreci içerisinde korunup devam ettirilmiştir. Uygur “On İki Makamı”nın metin halinde olması büyük bir avantajdır. Makamlar, bir yandan müziğin dilsiz nutuk sedasını, hüznünü ifade ederken diğer yandan halk şarkı ve nazımlarının hayati gücünü ifade etmektedir.

Uygur “On İki Makamın”da Uygur halkının hayati ve güzel maneviyatı, arzu ve isteği, sevgi ve nefreti; müzik, edebiyat ve dans gibi insan tefekkürünün çeşitli şekilleri ile anlatılmıştır. Müzikli ifade bağlamında lirik ve epik unsurlar nağme ve nazım ile kaynaşmıştır. Böyle müzik eserlerine dünya milletlerinin sanat tarihinde çok az rastlanabileceği için, makamlara doğu müzik medeniyetinde “mucize” adı verilmiştir. Uygur “On İki Makamı” melodi ve metinden oluşmaktadır. Makamlar, zengin içerikli ve rengârenk şekilli klasik şiirler ve türküler ile canlanırlar. Her makamın ikinci bölümü epik destanlardan oluşur ve estetik huzur verir.

“Uygur Klasik On İki Makamı”, “büyük nağme”, “destan” ve “meşrep” olmak üzere üç tür metinden oluşur. Makamların kaynağı Halk edebiyatı ve klasik edebiyatın türkü ve şiirleri olup bu ürünler makam metinlerini oluşturmaktadır. Bu makalede “On İki Makam” metinlerinin, halk edebiyatına ait olan halk türküleri ve destanlarındaki yeri ve ifade ettiği toplumsal fikirleri değerlendirilecektir.

2.Halk Türkülerinin On İki Makam Metinlerindeki Yeri ve İçeriği

Halk türküleri insanlık tarihinin erken dönemlerinde meydana gelen dil sanatının ürünlerinden biridir. Atalarımız dili keşfettikten sonra, buna uygun biçimde adım adım ilkel türkülerini bulmuştur. İlkel dönemlerdeki türkülerin amacı, insanların tarlada çalışma ritmine uymak, yorgunluğu azaltmak ve üretimi etkilemek olmuştur. O devirdeki insanlar, böylece ilkel müzikleri vücuda getirmiştir. Türküler, zamanla daha da çoğalarak halk edebiyatının bir parçası olmuştur. Halk türküleri, halktan bir parça olması ve betimleyici yönü sebebiyle makam metinlerinde kendini bulmuştur. Ayrıca makam metinlerini şekil ve içerik olarak zenginleştirmiştir.

Halk türküleri genel olarak “On İki Makamın” büyük nağme bölümündeki Selike ve Senem kısmındadır. Büyük selike kısmında yedi türkü 62 mısra vardır. Senem kısmında yedi türkü 69 mısra vardır. Cula kısmında 4 türkü 56 mısra, küçük Selike kısmında bir türkü 8 mısra, Teikid kısmında iki türkü 14 mısra, Meşrep kısmında altı türkü 30 mısra, Pişrev kısmında üç türkü 28 mısra olup toplam 267 mısra halk türküsü bulunmaktadır.

Türküler, toplumsal yaşamı, siyasi ve tarihi olayları, örf adet ve sosyal normları ve aile yaşamını yansıtır. Kısacası Uygur halkının milli vasıflarını yansıtan Uygur On İki makamı, Uygur halk türküleriyle daha mükemmel bir hal almıştır. Halk türküleri, her makamın özelliğine göre farklı kısımlara yerleştirilmiştir.

Aşağıda halk türkülerinin Uygur On iki makam metinlerindeki oranı ve yerleşim durumu gösterilmiştir:

	Makam İsimleri	Büyük Nağme	Destan	Meşrep
1	Rak	18		
2	Çebiyat	28		
3	Segah	34		
4	Çehergah			
5	Pencigah	6		
6	Özhal	44		
7	Ecem	20		
8	Uşşak			
9	Bayat	29		
10	Neva	16		10
11	Muşaverek	6		20
12	İrak	36		
	Toplam	237		30

Yukarıdaki tablodan da görebileceğimiz gibi halk türkülerinin çoğu “Büyük nağme” kısmına, çok az bir kısmı “Meşrep” kısmına yerleştirilmiştir. Çehargah makamı ile Uşşak makamında bir mısra bile türkü yoktur, bu halk türkülerini makam metinlerinde değişik içerikleri ifade etmektedir.

“On İki Makam” metinlerinde yer alan 30 parça, toplam 267 mısra halk türküsünün 27 parçası (247 mısra aşk türküsüne, Ecem makamının büyük nağme bölümünde yer verilen bir parça (10 mısra) halk türküsü siyasi türküye, Neva makamının Meşrep kısmında yer alan iki parça (10 mısra) halk türküsü yaşam türküsüne aittir.

“On İki Makam”da yer verilmiş halk türkülerinin çoğunluğu aşk türküsüdür. Aşk türküleri yine içeriğine göre ① birbirine aşk olma duygularını ifade eden türküler ② eş seçme şartlarına ait türküler ③Ayrılık duygusu ifade edilen türküler diye üç türe ayrılır. Makam metinlerindeki Aşk türkülerinin çoğunluğu birbiriyle âşık olma duygularını ifade eden türküleri aittir. Mesela;

Cehennem ateşi zor der,
Aşk ateşine yetmez,
Senin aşk-ı firağında,
Başımdan gam dağı gitmez.

Kaşın desem mi gözün desem mi,
Cemalin kıldı mestane,
Senin aşk-ı firağında,
Yüreğim yandı yegâne.

Okuyorum Hoca hafızını,
Allah ayırmaz bizi,
Allah ayırsa bizi,
Unutmayacağım kara gözü.

“On İki Makam” metinlerinde yukarıda verilenlerin haricinde sevgilinin çehresi, davranışları, yeteneği, ahlak ve fazileti, hatta her bir hareketini güzel kelimelerle öven mısralara da rastlanır. Mesela:

Ak elma kızarmışçasına,
Şeker yüzlüğüm aşkım,
Akide ile yoğurmuşçasına,
Şirin sözlüğüm aşkım.

Nar gülü gibi aşkım,
Kına gülü gibi aşkım,
Verin gül verin yonca,
Seçip koparacak aşkım.

Bazı aşk türküleri de ayrılık hasretini ifade eden türkülerdir. Mesela:

Neden gelmedin aşkım,
Yoluna gidesim geldi,
Elime bıçak alıp,
Kalbimi yarasım geldi.

Uygur halk türkülerinin içeriği çok zengin olup vefa, paklık, samimilik ve aşkı ifade etmektedir.

“Ecem makamı”nın “büyük nağme” kısmının Büyük Selike kısmına “Gülemhan” türküsünden 10 mısra alınmıştır. Bu türkü “Sincan sözel bilimler munbiri” dergisinin 2007 yılındaki 2. sayısında yayınlanan (Osman Cuma, Roşengül Abdukerim’in yazdığı) “Halk Türkülerinin Uygur Makamlarındaki Yeri” adlı makalede aşk türküsü olarak kabullenilmiştir. Mesela:

Gülemhanın çift örgüsü yere değer mi?
On beş yaşı dolmadan gelin olur mu?
Gülemhan’ın doğduğu yer Oyman bulaktır,
Gülemhanı zorla alan Enge sakattır.
Gülemhanın çift örgüsü yere sürüldü.

Kalbindeki acı sular kana çevrildi,
Altı yedi güvercinin konu ağaca,
Tavar tonda altın düğme battı yüreğe,

Sana mıdır bana mıdır takdir biledür.

Bu türküde aşk tasvir edilmiş olsa da birbirine özgürce âşık olan iki gencin, o dönemdeki toplum şartları, feodal ezici güçler ve zenginler yüzünden birbirine kavuşamadığı, zorla ayrıldıkları, kadınları kocalarından, kızları sevgililerinden ayırarak zorla evlenmeleri gibi dönemin çirkin tablosu çizilmiştir. Ayrıca halkın o ezici, baskın güçlere, kötü huylu zenginlere olan kin ve nefreti ifade edildiği için bu türkü siyasi türküdür diyebiliriz.

“Neva Makamı”nın Meşrep kısmında yer verilen 10 mısranın 8 mısrası Yaşam türkülerine aittir. Yaşam türküleri yine içeriğine göre: ①gariplik ve misafirlik konusundaki türküler. ② Anne ve babayı öven türküler. ③ Gençlik ve yaşlılık duyguları ifade edilen türküler. ④ Yolculuk konusundaki türküler. ⑤Çeşitli kötü huyları tenkit eden türküler olarak beşe ayrılır.

“On İki Makam” metinlerinde yer verilen sekiz mısralı Yaşam türküünün dört mısrası anne ve babayı öven türkülere aittir. Mesela:

Yâr beni kötü diyor bilmiyorum kötülüğü,
Geç yatıp erken kalkıp diliyorum esenliğini,
Babam beni annem beni zorluklar ile büyüten,
Aziz başımı yâd eyleyip mezarlara çıra yakan.

Bu türküde genel olarak anne ve babaların çocuklarını büyötmek için akıttığı kan teri ve onların çocukların muhafızları olduğu ifade edilmiştir.

Diğer dört mısra ise gariplik ve misafirlik konusundaki türkülere aittir. Mesela:

Ben atımı bağda desem duruyor çölde,
Bir babamdan yedi idik birimiz nerde,
Arpa buğday samanını rüzgâr ayırıyor,
Akraba karındaşı ölüm ayırıyor.

Bu türküde özellikle kendi memleketinden, annesi ve babasından, akrabalarından ayrılıp yabancı memleketlerde misafir durumdaki kardeşine olan özlemi ve sevgisi ifade edilmiştir.

Halk türküleri halkın arzusunu, yaşamını ifade ettiği için Uygur “On İki makamı”nda önemli bir yere sahiptir. O makamların içeriğini zenginleştirmede önemli katkılarda bulunmuştur.

3.Halk Destanlarının Makam Metinlerindeki Yeri ve İçeriği

“Uygur On İki makam” metinlerinde halk türküleri haricinde çok sayıda halk destanı da yer almaktadır. Uygur destanları, Uygur medeniyetinin önemli bir kısmı olup estetik değeri yüksektir. Asırlardan bu yana söylenip halkın estetik ihtiyacını karşılamıştır.

Uygur halk destanlarının “Uygur On İki makamı”nın oluşmasında etkisi büyüktür. Destanların nesir kısmı ezgisiz ifade edilse de şiir kısmı ezgili söylenmekte ve Rebap, Tambur, Satar, Gircek Sapayı gibi çeşitlik müzik aletleri ile icra edilmektedir. Ayrıca halk destanları çeşitli ritim değişimine sahiptir. Çünkü yukarıda söylediğimiz gibi şairler Uygur halk destanlarını düzenleme ya da kopyalama sürecinde bazı değişiklikler yapmış, içeriğini zenginleştirmiştir.

Aşağıdaki tabloda Halk destanlarının “On İki Makam” metinlerindeki yeri gösterilmiştir (mısra olarak alındı):

Makam isimleri		Büyük Nağme	Destan	Meşrep
1	Rak		84	
2	Çebeyat		56	
3	Segah		64	
4	Çehargah		56	
5	Pencigah		16	
6	Özhal	24	88	18
7	Ecem	10	28	10
8	Uşşak	10	40	
9	Bayat		72	36
10	Neva		82	
11	Muşaverek		52	
12	İrak		76	
Toplam		44	714	64

Yukarıdaki tablodan şunu görebiliyoruz; Halk destanları “Uygur On İki Makamı”nın “Büyük nağme”, “Destan”, “Meşrep”den oluşan üç bölümünün hepsinde bulunmaktadır. Ama en çok “destan” kısmında yer almaktadır. Makamın “Destan” kısmı, halk destanlarının şarkılarını temel alarak şekillenmiştir. Dolayısıyla makamın bu kısmı “destan” adını almıştır. “Destan” kısmında toplam 35 şarkı 714 mısra şiir, “Büyük nağme” kısmında dört şarkı 44 mısra şiir, “Meşrep” kısmında beş şarkı 64 mısra şiir, toplam 44 şarkı 822 mısra şiir vardır.

“On İki Makam” metinleri içinde toplam 13 halk destanından alınan parça vardır. Bu destanlar çeşitli ritim değişikliğine sahiptir, hatta aynı destanda bir kaç ritim değişimi olabilmektedir. Aşağıdaki tabloda “On İki Makam” metinlerindeki halk destanlarında ritim değişmesi ve oranı verilmiştir:

Destan İsmi		Şarkı	Mısra
1	Garip ve Senem	15	322
2	Behram ve Dilaram	1	16
3	Senuber	5	96
4	Yüsuf Ahmed	6	116
5	Kemerşah ve Şemsi canan	1	24
6	Prens Nizamidin Ve prenses Reina	2	32
7	Hörlika ve Hemrahcan	3	56
8	Ferhad ve Şirin	2	18
9	Gülşah ve Vereke	1	10
10	Prens Dildar ve Prens	1	20

	Mihrilka		
11	Prens Feruh ve Prenses Gülrüh	4	68
12	Yüsuf ve Züleyha	2	34
13	Tahir ve Zöhre	1	10
Toplam		44	822

Yukarıdaki tablodan görebiliyoruz ki, halk destan metinleri için yapılmış çokça şarkı bulunmaktadır. On İki Makam metinlerinde müseddes, gazel, tuyuğ ve rubai biçimlerine de rastlanmaktadır. Bilindiği gibi bu tür vezin, mısra, boğum sayısı birbirinden farklı şiirler şarkı olarak söylendiğinde mutlaka ona uygun çeşitli ritimler olması gerekir. Bu sebepten aynı destanda çeşitli ritim değişiklikleri görülebilmektedir. Mesela sadece “Gherip ve Senem” destanında 50’den fazla ritim değişikliği vardır.

On İki Makam metinlerinde yer alan destanların çoğu aşk destanlarına aittir. Aşk destanlarında ağırlıklı prens ve prenses arasındaki aşk hikâyesi dile getirilmektedir. Bu kişiler üst tabaka insanları olsa da onları egemen halk keşfettiği için halkın arzusunu ve umudunu, temsil etme ruhunu, egemen halkın yavuz yöneticilere baş kaldırmalarını, adil padişah, özgürlük ve güzel yaşam hakkındaki isteklerini ifade etmektedirler. Uygur halkının aşk destanları; sihirli aşk destanları ve gerçek aşk destanları diye iki türe ayrılır. “On İki Makam” metinlerinde yer verilen Kemerşah ve Şemsi Canan Hörlika ve Hemrahcan Senevber destanları sihirli aşk destanlarıdır. Mesela:

Şemsi Canan perilerden biriyim,
Şunu bi lki kuhi kafın piriyim,
Ben de seni çoktan beri arıyorum,
Şemsi bostandadır benim mekânım.

“Segâh Makamı”, “Kemerşah ve Şemsi Canan” destanından.

Gerçek aşk destanları konusunu genelde gerçek hayattan alır.

“Gherip ve Senem”, “Tahir ve Zöhre” destanları bu türdeki destanlardır. Mesela:

Ben giderim buradan Bağdat şehrine,
Çok ağlama Senem can gitsem dönerim,
İlacım yok Abbas Hanın zulmüne,
Çok ağlama Senem can gitsem gelirim.

Yukarıdaki türkü “Garip ve Senem” destanından alınan parçadır. Gerek “Garip ve Senem” destanında gerek “Tahir ve Zöhre” destanında padişahın kızının öksüz biriyle evlenmesine izin verilmez ve âşıklar birbirinden ayrı düşerler. Bu husus üst tabakadakilerle alt tabakadakilerin, feodal kaidenin korucularıyla özgür aşığı savunanların arasındaki mücadeleyi simgelemektedir.

Ey yarenler Diyar Bekir şehrinde,
Aklım çaldı kara gözlü bir peri,
Selam verdi iki eli göğsünde,
Aklım çaldı kara gözlü bir peri.

Çeşmenin kıyısında gördüm ben onu,
Gümüş tarakla tarar saçını,
Kime söyleyim Kime ağlayım derdini,
Kanım döktü kara gözlü bir peri.

Bu destanda bir yiğidin bir kıza âşık olduğundaki alevli duygusu ifade edilmiştir.

Yolcu etme duygusu ifade edilen destan metinleri:

Bir yâr için çok kan yutarsın,
Yâd ellere beni bırakıp gidersin,
Dalgıç olup aşk nehrine girersin,
Git oğlum, bir Allaha emanet ettim.

“Gherip ve Senem”den

Bu türküde oğlunun aşk suçu için yabancı memlekete sürgün edilip sevgilisinden, annesinden, memleketinden ayrılıp gurbete giderken dilek ve dualar ve halkın sevgisi, hasreti ifade edilmektedir.

Ömrüm geçti hasret ile,
Aşk yolunda çaba ile,
Yarım kaldı zulmet ile,
Yarı görmeden geçen var mı.

Ayrılığın derdi yaman,
Hicran otu kıldı saman,
Âşıkları kıldı viran,
Muradına eren var mı.

“Prens Nizamidin ve Prens Reina”dan

Bu türküde aşkına kavuşamayan, aşkının ateşinde yanan, aşkını göremediği için çile çekmekte olan aşığın hasreti ifade edilmektedir.

“On İki Makam” metinlerinde yer verilen aşk destanlarının içeriği çok zengindir. Yukarıda örnek olarak verilenlerden başka özlem, intizar, edep ve ahlak gibi farklı içerikli destanlara da rastlanmaktadır. Lakin bu tür ayrıntıya girersek Makam metinlerindeki destanlara ait bir kitap yazabiliriz. Bunun için bu konuda kısaca durmakla yetindik.

“On İki Makam” metinleri içinde Kahramanlık destanlarından alınan türküler de vardır. Mesela: “Yüsuf Ahmed” destanı bu tür destanlardandır:

Yiğitlerin yürüyüşleri,
Rüstem gibi vuruşları,
Perileri evde yatar,
Kızları yaramaz türkü söylüyor.

İsfahançe kılıçları,
 Şimşek gibi çapmaları,
 Yiğitleri ok yay atar,
 Merdanedir çalışları.

Bu türküde bahadırılık, cesurluk ve kahramanlık ifade ediliyor.

“Makam” metinlerinde yer alan halk destanlarının içeriği zengindir ve ritim değişikliği çoktur. Aşk destanları Murebbe şeklini temel alır, kahramanlık destanları ise türkü şeklini temel almıştır. Diğer anlamda Kahramanlık destanları hece vezinli şiirlerle oluşturulurken Aşk destanları Aruz vezni temelinde şekillenmiştir.

Halk destanlarının dili egemen halkın günlük konuşma dili olup zengin içerikli, net, parlak ve sadedir. Destan müziğinin karışık olmasını etkileyen unsur destandaki farklı vezinlerdir. Destandaki lirik duygunun bol ve derin olması onun şiir şekline çeşitlilik kazandırmıştır.

Sonuç

Kısacası, “On İki Makam” metinlerinde yer alan türkülerin ve destanların içeriği zengin, dili basit ve anlaşılırdır. Bu türkü ve destanlar, makamların içeriğini zenginleştirmede şekil ve içerik açısından önemli role sahiptir. Daha önemlisi türkü ve destanların halkın estetik ihtiyaını karşılamasıdır.

1950’lerden beri, makam metinlerinin tekrar tekrar düzenlenmiş ve seçilmiş olması sebebiyle yayınlanan kitaplardaki makam metinlerde çeşitli farklılıklar görülmektedir. Bu yayınlar içerisinde en etkili olan 1997’ de Çin Kamus Yayın evi tarafından yayınlanan “Uygur On iki Makamı”dır. Bu kitapta “Uygur On İki Makamı” toplam 4492 mısra, 360 ritimden oluşmaktadır. Bu makalede incelenen şiirler Profesör Abdureop Polat Teklimakaninin “Asıl Yazılmasıyla Uygur On İki Makam Metinleri” adlı kitabından alınmıştır. Bu kitap ile Çin Kamus Yayın evi tarafından yayınlanan kitabın metinlerinin mısra sayısında bazı farklar mevcuttur. Bu kitapta Makam metinleri 3435 mısra olarak alınmıştır. Bu makalede Profesör Teklimakaninin kitabındaki mısra sayısı esas alınmıştır.

şunu görebiliyoruz ki, tüm “On İki Makam” metinleri içinde halk edebiyatına ait 1089 mısra bulunmaktadır. Bu makam metinlerinin %32’sini oluşturmakla birlikte; halk türküleri halk edebiyatının %25’ini, halk destanları ise %70’ini oluşturmaktadır. Bütün makam metinlerinin ise, Halk türküleri %8’ini, halk destanları %24’ini oluşturmaktadır.

Uygur halk türküleri ve destanları “On İki Makam” metinleri içinde büyük bir oran oluşturur. řu an, bütün dünyada somut olmayan kültürü korumak ve onu devam ettirme konusuna çok önem verilmektedir. Bizim “On iki Makam”ımız Birleşmiş devletler teşkilatı tarafından “İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının rnek Eseri” olarak kabullenildi. Böylece Uygur “On İki Makamı” tüm dünyada korunan miraslar arasından yer aldı. “On İki Makam”ın VCD, DVD filmleri yapıldı. Bu sevinilmesi gereken bir durumdur. Lakin bizde Makam konusundaki çalışmalarda yine de büyük bir boşluk mevcuttur. Bu boşluğu doldurmamız gerekiyor. Ayrıca halk türküleri, halk destanları gibi halk edebiyatı varlıklarımıza gereken değer ve önemi vermemiz gerekmele birlikte; bu ürünlerin nesilden nesle aktarılması ve çeşitli görsel sunumlarla sahnelenmesi ve kaybolmayacak bir mirasa dönüşmesi gerekir.

Kaynaklar:

- “Uygur On İki Makamı” (1997), Çin Kamus Neşriyatı.
- AHMEDİ, Emetcan (1992), *Uygur Makamları Hakkında*, Ürümçi.
- CUMA Osman, ABDUKERİM Roşengül (2007), “Uygur Halk Türkülerinin On İki Makam Metinlerindeki Yeri”, *Şiñcan Sözel Bilgiler Dergisi*, Ürümçi.
- MUHAMMED EMİN, Abduşükür (1980), *Uygur Halk Klasik Müziği On İki Makam Hakkında*, Pekin.
- MUHAMMED EMİN, Abduşükür (1997), *Uygur Makam Hazinesi*, Ürümçi.
- ŞAVUDUN, Turgun (1995), *Makam Hakkında İnceleme*, Ürümçi.
- TARİM, Osman İsmayil (1994), *Uygur Halk Ağız Edebiyatında Türler*, Ürümçi.
- TARİM, Osman İsmayil (2007), “Uygur Halk Destanlarının Değeri ve Onu Koruma Meselesi Hakkında”, *Miras*, Ürümçi.
- TEKLİMAKANİ, Abdureop Polat (2005), *Asıl Yazılmasıyla Uygur On İki Makam Metinleri*, Pekin.
- TURDİ, Keyyum-SADİK Tursun (1995), *Uygur On İki Makam Araştırmaları*, Pekin.